

Білоус В.С. Синергія відкритої науки та відкритих освітніх ресурсів – стратегічний вектор наукової діяльності університетської бібліотеки. Бібліотека в умовах сучасності і конструювання майбутнього V Науково-практична конференція, 25 вересня 2025 р / ВОУНБ ім. В. Отамановського. Вінниця, 2025. URL: <https://library.vn.ua/news-and-events/conferences/v-naukovo-praktichna-konferenciya-biblioteka-v-umovax-suchasnosti>

УДК 027.7:[001.92+37.014.12]

Синергія відкритої науки та відкритих освітніх ресурсів – стратегічний вектор наукової діяльності університетської бібліотеки

*Білоус Валентина Степанівна,
директор бібліотеки
ВДПУ імені М. Коцюбинського
Україна, м. Вінниця*

Анотація. У статті висвітлено основні напрями наукової діяльності бібліотеки закладу вищої освіти. Підкреслено важливість та значення синергії відкритої науки та відкритих освітніх ресурсів. Акцентовано увагу на досвід роботи бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського щодо формування відкритих освітніх ресурсів та забезпечення до них доступу.

Ключові слова: наукова діяльність бібліотеки; відкрита наука; відкриті освітні ресурси; синергія відкритої науки та відкритих освітніх ресурсів; бібліотека ВДПУ імені М. Коцюбинського.

Synergy of Open Science and Open Educational Resources – A Strategic Vector for the Scientific Activity of a University Library

Abstract. The article highlights the main directions of the scientific activity of a higher education institution's library. It emphasizes the importance and significance of the synergy between open science and open educational resources. Attention is focused on the experience of the library at Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University in forming and providing access to open educational resources.

Keywords: scientific activity of a library; open science; open educational resources; synergy of open science and open educational resources; Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University Library.

Глобалізація та цифрова трансформація суспільства, тенденція інтеграції до європейського освітнього простору, різні сценарії невизначеності створюють виклики системам науки й освіти, вносять кардинальні зміни в наукову діяльність закладів вищої освіти, зокрема в традиційну роботу університетських бібліотек. У сучасному світі, що динамічно змінюється, університетські бібліотеки прагнуть бути на передовій трансформаційних процесів, що формують майбутнє вищої освіти та наукових досліджень. Зі сховища друкованих видань бібліотеки перетворюються на навігатор у світі відкритих даних, динамічний, багатофункціональний центр наукової комунікації, інноваційної та освітньої діяльності, який активно формує відкритий освітній та науковий ландшафт, забезпечуючи якість, збереження та доступність для широкого кола користувачів.

На бібліотеки, як на головну ланку публічної інформаційної інфраструктури, покладено важливу місію пропагувати відкритий доступ як спосіб поширення знань заради розвитку науки та освіти, що неможливо без максимального доступу до знань та інформації [5]. Одним із ключових стратегічних векторів розвитку бібліотек є синергія відкритої науки (Open Science) та відкритих освітніх ресурсів (Open Educational Resources – OER). Це не просто тренд, а фундаментальна зміна парадигми, що ставить бібліотеку в авангард модернізації освітнього процесу та науково-дослідницької діяльності університету. Саме у поєднанні цих двох напрямів

криється найбільший потенціал. Наукові результати, отримані в рамках відкритої науки, стають основою для створення нових OER. У свою чергу, використання OER в освіті готує нове покоління дослідників, вихованих на принципах відкритості та співпраці. Ця взаємодія створює потужний фундамент для інновацій, сприяє доступності знань та зміцнює роль бібліотеки як центру академічної підтримки.

З огляду на те, що академічні бібліотеки України вже майже два десятиліття активно втілювали ідеї відкритості в життя, сьогодні знаковим напрямом роботи бібліотек є різновекторна діяльність із підтримки OER як елементу відкритої науки та відкритої освіти. У цьому контексті зазначено «важливість формування екосистеми відкритих освітніх ресурсів у закладах вищої освіти для подолання кризи нестачі сучасного доступного освітнього контенту українською мовою та формування пулу безоплатних, доступних, інклюзивних відкритих підручників для вищої освіти в період воєнного стану» [4].

Зазначу, що сьогодні відкрита наука – це нова парадигма наукового пізнання, всеосяжний рух, що передбачає відкритість на всіх етапах наукового дослідження: від публікації даних, методики рецензування та співпраці, вільний доступ до наукових публікацій. Її принципи ґрунтуються на прозорості, доступності та повторному використанні наукових результатів.

Синергія відкритої науки та OER – стратегічний вектор діяльності бібліотек, що сприяє ефективності розвитку наукових досліджень та впровадження в освітній процес. Паралельно з відкритою наукою розвивається концепція OER – будь-яких навчальних, навчально-методичних та дослідницьких матеріалів, що перебувають у суспільному надбанні або випущені під відкритою ліцензією, яка дозволяє безкоштовне використання, адаптацію та поширення. Синергетичний ефект відкритої науки та OER сприяє взаємодії для сталого розвитку, допомагає досягти тривалого, постійного прогресу, приносить користь та не вичерпує ресурси. Ці два вектори взаємно доповнюють один одного, створюючи цілісну екосистему відкритого знання, що передбачає: наукові дослідження як джерело OER; OER як інструмент популяризації науки; підвищення дослідницьких компетенцій; створення спільнот знань.

Для університетської бібліотеки синергія відкритої науки та OER є не просто модним трендом, а стратегічним імперативом, що дозволяє бібліотеці: посилити свою релевантність в академічному середовищі, перетворившись на активного гравця у формуванні освітнього та наукового простору; сприяти інноваціям через надання доступу до передових досліджень та сучасних навчальних матеріалів; демократизувати доступ до знань, забезпечуючи рівні можливості для всіх здобувачів освіти та дослідників; зміцнити міжнародну співпрацю завдяки обміну відкритими ресурсами та дослідженнями.

Наведу кілька конкретних ініціатив, які університетські бібліотеки впроваджують для реалізації синергії відкритої науки та OER. Серед основних ініціатив та ключових завдання у сфері відкритої науки: створення та розвиток інституційних репозитаріїв; підтримка відкритих наукових журналів (Open Access Journals); консультування щодо політик відкритого доступу та Управління дослідницькими даними (Research Data Management, RDM); інформаційно-аналітична підтримка відкритої науки. Організація навчальних семінарів та тренінгів; розробка політик відкритого доступу на рівні університету; наукометричний та бібліометричний аналіз.

До ініціатив у сфері OER відносяться: створення власних колекцій OER; надання платформ та інструментів для розробки OER; промоція та каталогізація OER; навчання викладачів щодо використання та ліцензування OER; підтримка вбудовування OER у навчальні програми; інтеграції OER в освітній процес.

Виходячи з завдань і вимог сьогодення бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського формулює довгострокові цілі і короткострокові завдання на виконання традиційними та інноваційними бібліотечними формами основної місії університету, що сконцентровано у формулі: навчати – досліджувати – виховувати – популяризувати. У цій формулі закладено наукову складову діяльності бібліотеки [1]. Війна перекреслила плани бібліотеки, поставила нові завдання та виклики, внесла суттєві зміни у її роботу. У складних реаліях останніх років бібліотека визначила своїм пріоритетом діяльності забезпечення якісним інформаційним контентом наукові, навчальні та

соціокультурні запити університету, максимально сприяти підвищенню ефективності наукових досліджень; впровадження сучасних досягнень науки, передового досвіду в освітній процес; подальше формування потужної електронної бібліотеки, створення та забезпечення доступу до відкритих електронних ресурсів усім категоріям споживачів. Наявні ресурси та сервіси дали можливість бібліотеці швидко адаптуватись до обслуговування користувачів в умовах воєнного стану.

Діяльність бібліотеки позначається постійним пошуком та засвоєнням інноваційних напрямів діяльності, вибором нових форм і методів, впровадженням освітніх стандартів, серед яких – ресурси відкритого доступу. Науковий вектор бібліотеки фокусується на виробленні та впорядкуванні нових знань, продуктів та послуг. Працівники бібліотеки досліджують та вивчають наукові теми, пов'язані з науковим опрацюванням документів, аналізують міжнародні тенденції, що стосуються бібліотечної діяльності, публікуються у фахових виданнях. Основні акценти бібліотеки спрямовуються на формування електронних ресурсів, популяризацію ідей відкритого доступу, побудову загальнодоступних архівів наукової інформації, підвищення вебметричного рейтингу університету [3]. Університетська бібліотека, як інформаційний центр, взяла на себе відповідальність за поширення результатів наукових досліджень та навчально-методичних матеріалів у світовому інфопросторі, створила значний масив інтернет-ресурсів різноманітної спрямованості, об'єднаних єдиним вікном доступу до них через веб-сайт бібліотеки, що є складовою сайту університету. 2012 р. бібліотека приєдналася до Всеукраїнського проекту «Відкритого доступу», що об'єднав провідні бібліотеки ЗВО України. Координатором проекту є бібліотека Київського національного університету «Києво-Могилянська академія». З 2013 р. функціонує Інституційний репозитарій (<https://dspace.vspu.edu.ua/>), який зареєстровано у міжнародних реєстрах OpenDOAR, ROAR та ROARMAP. Інституційний репозитарій – веб-орієнтована, кумулятивна та постійна база даних, електронний повнотекстовий архів, у якому накопичуються документи наукового, навчального та методичного призначення, створені працівниками структурних підрозділів університету та здобувачами вищої освіти. Активно формуються кафедральні репозитарії академічних текстів студентів, електронні версії яких зберігаються в Інституційному репозитарію бібліотеки [2]. На сьогодні репозитарій нараховує понад 15 тис. документів.

ВДПУ імені Михайла Коцюбинського активно запроваджує у дистанційне та змішане навчання нову модель інформаційних ресурсів – OER із подальшою інтеграцією в навчальні курси дисциплін. Таким чином, вектор наукової діяльності сучасної університетської бібліотеки однозначно спрямований на те, щоб стати ядром екосистеми відкритої науки та освіти в університеті. Робота бібліотеки щодо інформаційного забезпечення наукових досліджень університету направлена на формування відкритого інформаційного простору, можливість вільного доступу до інформації, сприяє створенню гнучкої інфраструктури інформаційного забезпечення професорсько-викладацького складу, аспірантів, магістрантів та студентів університету, успішному задоволенню їх інформаційних потреб та запитів, розширенню спектру послуг та сервісів бібліотеки.

На сайті сформовано списки галузевої бібліографії за основними розділами знань наукової, навчально-методичної літератури. Розроблено комплексну методику пошуку та відбору видань у базах даних електронного каталогу та мережі інтернет за темами науково-дослідної діяльності. Враховуючи вимоги часу створено контент «Відкриті освітні ресурси ВДПУ імені Михайла Коцюбинського», який містить посилання на Інституційний репозитарій, окремо виділено колекцію «Відкриті освітні ресурси кафедр університету» (http://library.vspu.edu.ua/html/naukovi_sajti.htm). Протягом 2023–2024 навчального року інтернет-ресурсами бібліотеки скористалися близько 200 тис. разів, документовидача Інтернет-ресурсів склала понад 500 тис. документів.

Бібліотека надає консультації з базових питань наукометрії, забезпечує функціонування інтернет-каталогу; редагує та наповнює Інституційний репозитарій; здійснює наукометричний та бібліометричний аналіз публікаційної активності вчених університету; забезпечує перевірку на плагіат академічних текстів студентів; присвоює DOI, індекси УДК та авторські знаки для наукових публікацій тощо. Продовжується робота з інтернет-проектом «Наукометричні

портрети вчених університету», який включає інформацію про публікаційну активність та присутність працівників університету у науковому відкритому просторі. Наукова діяльність бібліотеки фокусується на підтримці створення відкритих освітніх ресурсів: електронних підручників та посібників (текстових безоплатних, відкритих, доступних), що сприятиме поліпшенню умов та якості навчання здобувачів вищої освіти, підвищить імідж університету, викладачів, студентів та працівників бібліотеки. Співпраця бібліотеки з факультетами, кафедрами, партнерські відносини з викладачами сприяють залученню бібліотеки до процесів цифрового видавництва оригінальних відкритих електронних підручників і навчальних посібників. Спільні зусилля науковців та спеціалістів бібліотеки сприяють розширенню представництва університету в українській та світовій науковій спільноті, впливають на покращення наукометричних показників університету, забезпечують якісну та ефективну підготовку майбутнього вчителя. Все це вимагає від бібліотекарів нових компетенцій: не лише інформаційного менеджера, а й аналітика, консультанта, педагога та партнера в дослідницькому процесі. Інвестуючи в цей вектор, університетська бібліотека не просто відповідає на виклики часу, а й активно формує майбутнє, повною мірою реалізуючи свій потенціал як рушійної сили відкритості та інновацій у сучасному освітньому та науковому просторі. З метою популяризації відкритої освіти та впровадження відкритих освітніх ресурсів, підвищення рівня обізнаності викладачів і бібліотекарів про їх важливість та переваги, розуміння значущості та ефективності організовуються заходи з інформаційної культури, проводяться конференції, семінари, вебінари, відкриті відеолекції, наради із завідувачами кафедр і викладачами, публікуються статті у наукових журналах. Бібліотека бере участь у заходах в рамках Міжнародного тижня відкритого доступу, у традиційних загально університетських днях академічної доброчесності, долучається до заходів, які проходять у навчальних закладах області.

Таким чином, дослідивши зарубіжний та вітчизняний досвід щодо відкритої науки та OER, беручи за основу досвід Наукової бібліотеки Українського державного університету науки і технологій бібліотека Вінницького педуніверситету «використовуючи тактику маленьких кроків – Step by step» планує разом з науковцями університету долучитися до впровадження нового вектору руху в напрямі цифрового видавництва оригінальних відкритих підручників. У різних сценаріях невизначеності, у викликах сьогодення, бібліотека ВДПУ ім. М. Коцюбинського залишається надійним інформаційним центром університету. Серед стратегічних напрямів діяльності бібліотеки – формування ресурсів відкритого простору, використання концепції відкритої науки та освіти, їх застосування в педагогічних системах вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Білоус В. С. Впровадження ідей і практик відкритої науки і відкритої освіти – вектор діяльності університетських бібліотек. *Наукові аспекти в роботі бібліотек ЗВО* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23 жовт. 2024 р., Вінниця / Вінниц. обл. метод. об'єднання б-к ЗВО, Наук. б-ка ВНМУ ім. М. І. Пирогова. Вінниця, 2024. 52 с.
2. Білоус В. С., Лазаренко Н. І., Коломієць А. М. Інтеграція університетської науки у світовий інформаційний простір. *Вісник Книжкової палати*. 2017. №3. С. 19–23.
3. Білоус В. С., Лапшина І. М. Бібліотека Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського в умовах війни. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2024. №1(35). С. 5–8.
4. Колесникова Т. Відкриті освітні ресурси та відкриті підручники в контексті укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань. *Вісник Книжкової палати*. 2023. № 7. С. 3–15. DOI: 10.36273/2076-9555.2023.7(324).3-15.
5. Institutional Repositories as a Global Dissemination Tool of Educational and Scientific Information / Lazarenko et al., *Encounters in Theory and History of Education* . 2022. V. 23. P. 245. DOI: 10.24908/encounters.v23i0.15230.